

SERBEST PAZAR

KALIFORNIYA'YA NELER YAPMIŞTI?

80'li yıllarda tanışmıştık serbest pazar mefhumuyla. Her şeyin daha güzel olacağı, kalkınmanın gerçekleşme yolunun bu minvaldeki icraatlar olduğu konusunda ikna olmak durumundaydı halimiz. Dünya böyleydi; memleket de böyle derlerdi. Serbest pazarı da devlet yürütmeyeceğine göre kamu teşekküllerini adım adım özelleştirmenin hareketi başladı. Sıkıyönetim ve korku ekonomisi, yeni yeni gelişen düşünme, örgütlenme, söz söyleme alışkanlıklarımıza ket vurmuştu. Böylece teslim oldu kamuoyu sağ'duuyuya. Kim engel olabilir di çağ atlamaya? Durun! Satmayın! Halkındır! sesleri kayboluverdi boşluğumuzda. Pekâlâ, satıyoruz, saattük! Kamunun dişile tırnağıyla inşa ettikleri birer birer terk edildi serbest pazarın idaresine. Eğitimden sağlığa, petrokimyadan kâğıtçılığa, kamunun elinde hiçbir şey kalmamışken ilan edildi 'son komünist devlet'. Her şey piyasalar üzerinden tarif edilmeye başlandı ve yeni dünyamızın kurucusu rekabet oldu. Hayatlarımızı nereden kurduk, ne kadar gücümüz var kriterleri dâhilinde kimimiz işsiz kaldı, iğdiş oldu, sustu, kimimiz sınıf atladı, semirdi ve yine sustu.

13 Şubat 2001'e gelindiğinde kamunun elinde hemen hiçbir şey kalmamış olmalı ki Büyük Millet Meclisimiz Elektrik Piyasa Yasa Tasarısı'nı kabul ederek mesleki alanımızı serbest rekabetçi ortama açtı. Demek ki sermayelerin birikimleri büyük yatırımlar gerektiren ceryan sektörümüz için hazırды. Argümanlar diğer sektörler için sarf edilenlerle

aynıydı; kamu elinin serkeş idaresi verimsiz bir sektör oluşturuyordu; ucuz, verimli üretim ile güvenilir, kaliteli mal ve hizmetin yegâne yolu rekabete açık serbest pazardı; bütün dünyada bu şekilde işliyordu. Yeni dönem böylece başladı.

Memleketimiz enerji üretim ve dağıtımına dair kurulu altyapısının durumu, o günden bugüne aldığı yol ortada. Küremiz de bu başlık altına not edilebilecek pek çok deneyime sahip. Kamunun en temel ihtiyacının piyasa insafına bırakılmasının yarattığı deneyimlere dair esaslı ibret öykülerinden biri 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya eyaletinde kaydedildi. Rekabetçi pazara 1996 senesinde geçen Kaliforniya eyaletinde enerji pazarı Enron, Eliant Energy, San Diego Gas & Electric Company, Pacific Gas & Electric Company şirketleri arasında paylaşıldı. Buna göre, yatırımcı şirketler üretim tesisi kurabiliyor, ürettikleri elektriği iletim hatlarına bağlayarak tüketici ile yaptıkları anlık ya da uzun süreli kontratlar ile satış gerçekleştiriyorlardı.

Rekabetçi pazarın verimliliği artırarak fiyatları düşüreceği öngörülse de hakikatte böyle olmadı. 1990'lı yılların ilk yarısında kilovat saat başına yaklaşık 3 cent olan toptan elektrik fiyatları, 2000 senesine gelindiğinde 15 cente, 2001'in Mayıs ayında 167 bin aboneyi karanlıkta bırakan kesintilerin hemen öncesinde ise 40 cente kadar çıkmıştı. Hesap oldukça basitti; müşterileriyle yaptıkları uzun süreli sözleşmelerde fiyatlar

piyasadaki anlık değerlerin kısmen üzerinde oluyordu. Piyasada megavatı 3,2 cent ile alabilinen elektrik uzun süreli sözleşmelerle 5,4 cente mal oluyordu. Kâr maksimizasyonu güdüsüyle davranan şirketler 20 yıla varan uzun süreli sözleşmelerden kaçınarak aylık, yıllık hatta günlük sözleşmelerle elektrik alıyor ve satıyorlardı. Ancak diğer yandan özel şirketler rekabet takıntısı nedeniyle üretim yatırımı yapmak yerine salt arzı manipüle etmek suretiyle piyasa ile oynayarak kâr elde etme yoluna girmişlerdi. 2001'e varıldığında Kaliforniya'daki enerji arzının talebin altına düşmesiyle birlikte fiyatlarda görülmemiş bir yükselme olmuştu. Enerji devi şirketler fiyat artışları nedeniyle on milyarlarca dolar borçlanmışlardı.

ABD'nin en büyük endüstriyel bölgesinde yaşanan elektrik kesintilerinin maliyeti hadleri aşyordu. 2001 senesinin Ocak ayında dönemin Kaliforniya Valisi Gray Davis ansızın gelen elektrik kesintileri ve şirketlerin içinden çıkılamaz bilançoları nedeni ile acil durum ilan ederek enerjide kamulaştırma önermişti. 2003 senesinin Kasım ayına kadar süren bu acil durum, eyaletin enerji ihtiyacını karşılamak üzere Vali Davis'in Kaliforniya Enerji Komisyonu'nu düzenlemesini ve devletin elektrik piyasasına müdahalesini mümkün kılıyordu. Bu süre içinde Kaliforniya'da 14,365 megavat üretim yapabilecek 38 yeni santral yapıldı. Tarih, hayatımızın olmazsa olmazı enerjinin, piyasa insafına bırakılmayacak olduğunu yazmıştı.